

NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

Kisebbségpolitika és a territorialitás elve Európában

Special Section: Minority Politics and the Territoriality Principle in Europe
= *Nationalities Papers*, 42. évf. 2014, 3. no. 355-449. p.

A *Nationalities Papers* 2014. évi hármas számában egy tematikus blokk keretében (Kisebbségpolitika és a territorialitás elve Európában) négy tanulmány járja körbe a területi és a személyi elvek érvényesülésének kérdését Európában. A tanulmányok alapjául szolgáló előadások az ECPR (European Consortium for Political Research) 2011-ben, Reykjavíkban rendezett konferenciájának az európai kisebbségi rendszereket elemző paneljének keretében hangzottak el. A megjelent négy írás közül az egyik 16 közép- és délkelet-európai kisebbségi jogi rendszert elemez, egy másik Európa kelet-nyugat törésvonala mentén végez összehasonlító vizsgálatot a területiális politikákról az etnonacionalizmus perspektívájából, további két tanulmány Dél-Tirollal, valamint Kárpátaljával foglalkozik. A komparatív írások a külhoni magyar kisebbséggel foglalkozó szakirodalomban különösen értékesek, ugyanis, ha csak európai szinten is, de globális kontextusba helyezik a Magyarországgal szomszédos országok kisebbségi jogi rendszerét, európai integrációs törekvéseik irányát, a(z) (új)regionalizmushoz való viszonyukat.

A négy tanulmányt megelőzi egy bevezető írás, melynek célja, hogy bemutassa és értékelje a területi megoldások gyakorlatát az európai többségi-kisebbségi konfliktusok vonatkozásában. A felvezető tanulmányt író szerzőhármas (Magdalena Dembinska, Kanada; Márac László, Hollandia; Tonk Márton, Románia) elemzi a kisebbségi jogok, beleértve az etnikai csoportok területi autonómiához való jogának érvényesülését, és inkább a politikától, valamint a hatalomtól függőnek ítéli

meg ezek érvényesülését, mintsem a normáktól. Részletesen vizsgálja a normákat és azok alkalmazását, a territorialitás elvének érvényesülését a gyakorlatban, majd három vitatott európai kérdést tárgyal: a területi autonómia modell ellentmondásainak áthidalását; a kulturális autonómia lehetőségét; valamint az európai regionalizmus és többszintű kormányzás kérdését. A szerzők minden témához úgy közelítenek, hogy már eleve beépítik a későbbi tematikus blokkban megjelenő elemzéseket, mondhatni ez a tanulmány jelenti a keretet a következő sorokban egyenként is bemutatásra kerülő különböző szempontból közelítő írásoknak.

1. A dél-tiroli olasz származású politológus és történész, Günther Pallaver a dél-tiroli politikai rendszert a konfliktuskezelésben bekövetkezett változás szempontjából elemzi, mely út a disszociatív modelltől jut el az asszociatívig. Az első világháború befejezését követő dél-tiroli konfliktus közel egy évszázados történetének legfontosabb fordulópontjainak ismertetése után a szerző három hipotézist fogalmaz meg. Egyrészt a különböző nyelvi csoportok együttműködéséhez biztonságra és bizalomra van szükség, arra, hogy a kisebbség számára kiszámítható legyen megmaradása és fejlődése. Második hipotézisében az együttműködés kialakításában az elitek szerepét emeli ki, a politikai, de főként a gazdasági és kulturális elitcsoportokra helyezi a hangsúlyt. Harmadik hipotézisével azt állítja, hogy a dél-tiroli autonómia egyre inkább „territorializált”, mellyel egy időben gyengül az etnikai törésvonal. Az első világháborút követő dél-tiroli konfliktus rendezése kapcsán a szerző tanulmányozza azokat a belső és külső feltételeket, melyeknek teljesülni kellett ahhoz, hogy a konfliktusmegoldás előrejusson. A tanulmány középpontjában azonban a konfliktusmegoldást elősegítő politikai, gazdasági és intellektuális elit szerepének vizsgálata áll. A bizalom nem politikai elitek és a civil társadalom szintjén manifesztálódott. A felmérések azt mutatják, hogy a három nyelvi csoport és a civil társadalom gazdasági és kulturális elitcsoportjai között egy folyamatosan növekvő közeledés figyelhető meg, mely a nyelvi csoportok közötti társadalmi távolság csökkenését érzékelteti. Végso megállapításként a szerző kiemeli, hogy a disszociatív helyett egy asszociatív konfliktusmegoldó modellté transzformáló folya-

mat véglegesítéséhez szükség van olyan mechanizmusokra, melyek nem helyettesítik a konszociális demokráciát, hanem azon túl mutatnak.

2. A kárpátaljai magyar etnikai kisebbséghez tartozó nyelvész szerző-páros, Cserniczkó István és Ferenc Viktória által írt tanulmány első fejezetei átfogó képet adnak a terület 20. századi Kárpátalja történelméről, mely az elmúlt száz évben hét különböző országhoz tartozott. Számszerűsítve, pontos statisztikai adatokkal alátámasztva mutatják be Kárpátalja etnikai nemzeti összetételében bekövetkező változásokat. Történelmi perspektívából indulva közelíti meg a leírás a térség etnikai és nyelvi politikai változásait, hogy aztán eljutva napjainkig elemezze a térség kisebbségi nyelvi helyzetét, kisebb kitérőt téve az oktatáspolitikára is. Jelenleg az Ukrajna részét képező Kárpátalja a gyakorlatban olyannyira nem egynyelvű, mint ahogy maga az ország egységesen sem, annak ellenére, hogy de jure az alkotmány szerint az ország egynyelvűként van definiálva. A szerzők az alkotmány és a mindennapok nyelvhasználati gyakorlata közötti különbségekre hívják fel a figyelmet százalékosan bemutatott adatok alapján, miszerint három fő nyelvi/etnikai csoport alkotja Ukrajna népességét, Kárpátalján szintén nem létezik egy egységes mindenki által beszélt közös nyelv ismerete. A nyelvi jogi hiátusokon kívül a kisebbségek definiálásában is önkényesség tapasztalható, Kárpátalja legnagyobb számú kisebbségi csoportja, a ruszinok etnográfiai csoportként vannak nyilvántartva.

3. A romániai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatói, Székely István Gergő és Horváth István 16 közép- és délkelet-európai ország kisebbségi jogi rendszerének összehasonlító elemzésére törekszik egy standardizált szempontrendszer szerint. A vizsgálat egyik aspektusa az etnokulturális diverzitás megjelenése a politikai rendszer szintjén, másrészt a kisebbségek konkrét politikai képviseleti feltételeinek lehetőségére fókuszálnak. Az elemzés forrásául jogi dokumentumok (alkotmányok, kisebbségvédelmi törvények, választójogi törvények, a politikai pártokról szóló törvények) szolgálnak. A szerzők a kiválasztott országokat kategóriákba sorolják, többek között a jogszabályokban előforduló diverzitási szintek alapján. Figyelembe veszik a szuverenitás hordozóinak definiálását, a kisebbsé-

gek számára biztosított jogok természete, a kisebbségek nyilvántartását tartalmazó hivatalos listák léte vagy éppen hiánya, valamint a különféle kisebbségek egységes vagy differenciált megkülönböztetési módja szerint. A kisebbségek politikai képviseletének vizsgálatánál az autonómia léte és szintje, illetve azoknak a faktoroknak vitathatósága kerül középpontba, melyek országos választásokon való politikai képviseletet hivatottak biztosítani a kisebbségek számára. A kiválasztott szempontok alapján a szerzők kategorizálták a közép- és délkelet-európai kisebbségi jogi rendszereket, azonban hangsúlyozzák, hogy ezek alapján még nem lehet megítélni a rendszereket. További dimenziókat, mint a nyelvhasználat, az oktatási jogok is vizsgálat alá kell venni ahhoz, hogy átfogóbb képet kapjunk az adott országokban élő kisebbségek helyzetéről.

4. A bolgár származású, az Amerikai Egyesült Államokban oktató politológus, Boyka M. Stefanova írása az európai integráció és az etnonemzeti igények közötti kapcsolatot vizsgálja az Európai Unió országainak jellegzetes régiói példáján keresztül (Wales, Skócia, Flandria, Karintia, Burgenland, Románia észak-nyugati- és közép régiói valamint Bulgária délközép- és délkeleti régiói). A kutató célja volt feltárni az európai integráció alakító hatását a strukturális feltételekre, forrásokra és az etnonemzeti csoportok Európai Unió régiói felé irányuló szociális elvárásai szempontjából. A fő célja azon lehetséges hatások beazonosítása, melyek keretmunkaként szolgálhatnak az etnonemzeti igények különböző természetének és céljának tanulmányozásában államon belül és a nemzetek között egyaránt. A bevezetőben direkt kérdéseket fogalmaz meg: mennyire fontos az európai integráció az etnonemzeti csoportoknak; az európai integráció vajon egy fogalomalkotási, materiális vagy politikai eszköz? Ezekre a kérdésekre az összefoglalóban válaszokat is kapunk. Ezt megelőzően elméleti áttekintést olvashatunk az európai integráció és az etnonacionalizmus kapcsolatát érintő szakirodalomból. *Az európai integráció jelentősége a területi és szimbolikus politikában Európában: új regionalizmus és etnonemzeti elvárások* című fejezetében definiálja az Európai Unió etnonemzeti csoportjainak fogalmát. Keating alapján leírja, hogy az új regionalizmus tézise jelentősen szélesíti az európai integráció kontextusában a terület taglalását. Az új regionalizmus nem a regionális szintű, megkérdőjelezhe-